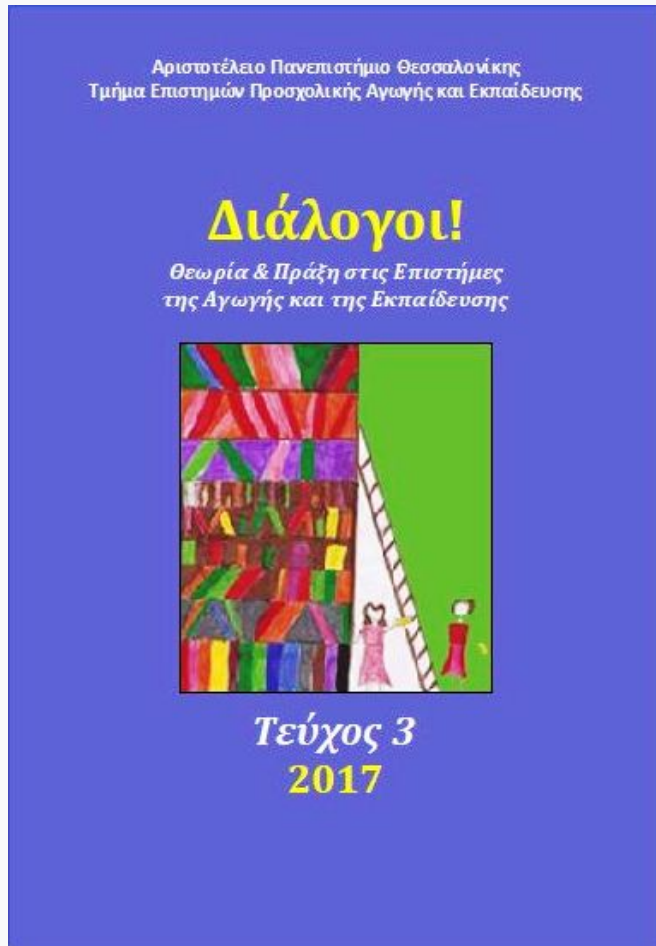

Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης

Τόμ. 3 (2017)

Κι αν ήσουν εσύ; Ένα πρόγραμμα ευαισθητοποίησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων με βιωματικές δραστηριότητες, τεχνικές θεάτρου και εκπαιδευτικού δράματος

Athanasia Choleva

doi: [10.12681/dial.15208](https://doi.org/10.12681/dial.15208)

Copyright © 2017, Athanasia Choleva

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Choleva, A. (2017). Κι αν ήσουν εσύ; Ένα πρόγραμμα ευαισθητοποίησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων με βιωματικές δραστηριότητες, τεχνικές θεάτρου και εκπαιδευτικού δράματος. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 3, 142–156. <https://doi.org/10.12681/dial.15208>

Κι αν ήσουν εσύ; Ένα πρόγραμμα ευαισθητοποίησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων με βιωματικές δραστηριότητες, τεχνικές θεάτρου και εκπαιδευτικού δράματος

Αθανασία Χολέβα

Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση

Περίληψη

Το "κι αν ήσουν εσύ;" είναι ένα πρόγραμμα για την ευαισθητοποίηση στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων με την αξιοποίηση τεχνικών θεάτρου και εκπαιδευτικού δράματος. Το πρόγραμμα υλοποιείται από το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση και την Ύπατη Αρμοστεία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. Στο άρθρο αυτό παρουσιάζονται το θεωρητικό του πλαίσιο, οι επτά κύριοι άξονες δράσεων που περιλαμβάνει, ποιοτικά και ποσοτικά στοιχεία, καθώς και μια πρώτη αξιολόγηση μέχρι σήμερα.

Λέξεις-κλειδιά: θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα, Θέατρο στην Εκπαίδευση, επιμόρφωση εκπαιδευτικών, πρόσφυγες, βιωματικές δραστηριότητες

Abstract

"It could be me – it could be you" is an awareness raising project, aiming at the educational community; it focuses on human rights and refugee related issues, which are tackled through experiential learning activities, theatre techniques, as well as educational drama tools. The project is an outcome of the collaboration between the Greek office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) and the Hellenic Theatre/Drama & Education Network (TENet-Gr), the latter being responsible for the designing of the project. It was first implemented in 2015 and to this day it has a presence in many Greek cities. This article presents its theoretical framework, the seven main axes of activities it includes, some qualitative and quantitative elements, as well as an introductory evaluation to the project as a whole, to this day.

Keywords: a Drama in Education programme; Theatre as Education; teacher training; refugees; experiential activities

Η ταυτότητα του προγράμματος

Το «κι αν ήσουν εσύ;» είναι ένα πρόγραμμα για την ευαισθητοποίηση της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων με την αξιοποίηση βιωματικών δραστηριοτήτων και τεχνικών θεάτρου και εκπαιδευτικού δράματος. Το πρόγραμμα δημιουργήθηκε από μια ομάδα επιμορφωτών και θεατροπαιδαγωγών του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, έπειτα από σχετική πρόσκληση της Ύπατης Αρμοστείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. Η υλοποίησή του ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2015 και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, με συνδιοργανωτές και συγχρηματοδότες τους δύο παραπάνω φορείς.

Απευθύνεται κυρίως σε μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας δηλαδή εκπαιδευτικούς, στελέχη εκπαίδευσης, συντονιστές/ριες ομάδων νέων μη τυπικής εκπαίδευσης, στελέχη οργανώσεων που ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, φορείς, γονείς, φορείς της τοπικής κοινωνίας, και φυσικά σε μαθητές/ριες. Η συμμετοχή στις δράσεις του προγράμματος είναι δωρεάν για τα επωφελούμενα άτομα, ενώ το παραχθέν εκπαιδευτικό υλικό, καθώς και το πρόγραμμα στο σύνολό του, λαμβάνουν κάθε σχολική χρονιά τις σχετικές εγκρίσεις του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής¹. Επιπλέον, αποτελεί πιστοποιημένο “Land and Home Project” του Παγκόσμιου Οργανισμού για το Θέατρο στην Εκπαίδευση – IDEA².

Θεωρητικό πλαίσιο

Η αυξανόμενη χρήση του ξενοφοβικού ή και ρατσιστικού λόγου και της ρητορικής μίσους, τόσο στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας όσο και στην καθημερινότητα, η οποία παρατηρείται κατά τα χρόνια της κρίσης στην Ελλάδα από το 2010 και εξής³, καθώς και η πρόσφατη δοκιμασία της χώρας στο προσφυγικό κύμα που προέκυψε έντονα από το 2014 και σαρωτικά από την άνοιξη του 2015, οδήγησαν στην ανάγκη δημιουργίας ενός αντίποδα: μιας συστηματοποιημένης προσπάθειας με τακτικές δράσεις που θα δημιουργεί ευκαιρίες συνεχούς αναζήτησης τρόπων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης ομάδων γύρω από τα θέματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αξιών.

Ως το πλέον εύπλαστο και ελπιδοφόρο κοινό για την προσέγγιση αυτή κρίνεται ο μαθητικός πληθυσμός, και το καταλληλότερο πεδίο για την καλλιέργεια αυτή προτείνεται το σχολείο. Ως ο κατεχορήν χώρος μέσα στον οποίο οι μαθητές/ριες θα πρέπει να μπορούν να αναπτύξουν και να διαπραγματευτούν τις ισορροπίες ανάμεσα στα δικαιώματά τους και τις υποχρεώσεις των κοινοτήτων στις οποίες ανήκουν

¹ Έγκριση εκπαιδευτικού εγχειριδίου με το υπ' αριθμ. Φ15/233/27748Δ1/19-02-2015 έγγραφο. Απάντηση στο αίτημα έγκρισης του θεατροπαιδαγωγικού προγράμματος «εσύ όπως κι εγώ» με την υπ' αριθμ. 29245/ΓΔ4/24-02-2015 απόφαση. Έγκριση εκπαιδευτικού προγράμματος με την υπ' αριθμ. 116265/Δ1/20-07-2015 απόφαση. Έγκριση εκπαιδευτικού υλικού και προγράμματος για εκπαιδευτικούς και μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με το υπ' αριθμ. Φ15/949/22614/Δ1/10-02-2016 έγγραφο. Έγκριση εκπαιδευτικού προγράμματος με το υπ' αριθμ. Φ15/1699/206195/Δ1/02-12-2016 έγγραφο. Έγκριση εκπαιδευτικού υλικού με το υπ' αριθμ. Φ15436/2503/8/Δ1/15-02-2017 έγγραφο. Έγκριση προγράμματος με το υπ' αριθμ. Φ13.1/154728/Δ2/18-09-2017 έγγραφο.

² Σύμφωνα με επιστολή της Sonya Baehr, διευθύντριας προγραμμάτων International Drama/Theatre & Education Association (IDEA), 15/1/2017.

³ Πάντζου, Χ. (2013). Μετανάστευση και ρατσιστικός λόγος στα Μ.Μ.Ε. Ανακτήθηκε στις 4/12/2017 από <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-xameni-nifalioita-metanasteysi-kai-ratsistikos-logos-sta-mme-tis-xr-pantzoy>

(Vandenbroeck, 2004, σ. 42), το σχολείο αποτελεί επίσης ζωντανό και δυναμικό κοινωνικό κύτταρο, το οποίο μπορεί να συμπαρασύρει και την ευρύτερη τοπική κοινότητα.

Από τα παραπάνω συνεπάγεται πως οι ανάγκες του σημερινού σχολείου, και δη στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης και της φιλοξενίας, ενός μικρού για τα παγκόσμια δεδομένα μέρους μιας τεράστιας προσφυγικής κρίσης, καθιστούν την προσέγγιση της συμπερίληψης στη σχολική τάξη μονόδρομο. Ομοίως, ο/η διαπολιτισμικά ικανός/ή εκπαιδευτικός κρίνεται ως απαίτηση των καιρών. Σύμφωνα με τη μελέτη ευρωπαϊκής επιτροπής με θέμα “Interculturalism and Teacher Training”:

Η χρήση της λέξης “διαπολιτισμική” αναγκαίως περιλαμβάνει –αν δοθεί η ολική σημασία στο πρόθεμα ‘διά’– αλληλεπίδραση, ανταλλαγή, σπάσιμο των στεγανών, αμοιβαιότητα και αλληλεγγύη. Αν δοθεί και η ολική σημασία στη λέξη ‘πολιτισμός’, η έννοια διαπολιτισμική περιλαμβάνει επίσης αναγνώριση των αξιών, των τρόπων ζωής και των συμβολικών αναπαραστάσεων με τις οποίες οι άνθρωποι –άτομα και κοινωνίες– αναφέρονται στις σχέσεις τους με τους άλλους και με τον κόσμο. Σημαίνει ακόμη αναγνώριση της σπουδαιότητάς τους, της ποικιλίας τους και των αλληλεπιδράσεων που συμβαίνουν τόσο ανάμεσα στα διαφορετικά μέλη του ίδιου πολιτισμού, όσο ανάμεσα και στους διαφορετικούς πολιτισμούς στο χώρο και στο χρόνο. (Rolandi-Ricci, 1996, σ. 59)

Η χρήση του θεάτρου στην προώθηση της εκπαίδευσης για την ειρήνη και για τα ανθρώπινα δικαιώματα, κρίνεται απολύτως συμβατή με τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Το Θέατρο στην Εκπαίδευση, ως διακριτό πεδίο έρευνας, πρακτικής και θεωρίας, και τομέας δραστηριοποίησης και τεχνογνωσίας του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση τα τελευταία 20 χρόνια, χρησιμοποιήθηκε ως όχημα στην προσπάθεια αυτή, λόγω των ιδιαίτερων παιδαγωγικών αξιών και χαρακτηριστικών του. Εμβάθυνση, κριτική σκέψη, ενσυναίσθηση, προβληματισμός, βιωματικότητα είναι μερικές μόνο από τις λέξεις κλειδιά που μια θεατροπαιδαγωγική προσέγγιση αγγίζει αβίαστα, οδηγώντας τους/τις συμμετέχοντες/ουσες σε μια πιο ενημερωμένη, οξυδερκή, νηφάλια και κριτική θεώρηση της πραγματικότητας. Σύμφωνα με την Άλκηστις (2008), «το δράμα δίνει τη δυνατότητα για επεξεργασία, κατανόηση και ανάπτυξη της πολιτισμικής ταυτότητας μέσω του εμπλουτισμού της με αξίες, στάσεις, αντιλήψεις και δημιουργίες από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα» (σ. 210). Στο ίδιο πνεύμα, ο Λενακάκης (2015) εξηγεί πως «η θεατροπαιδαγωγική ως καλλιτεχνική επιστήμη επιβιώνει χάρη στον εργαστηριακό της χαρακτήρα. Η πολυπλοκότητα των διαπροσωπικών σχέσεων που δυσχεραίνει τον διαπολιτισμικό διάλογο βρίσκει πρόσφορο έδαφος θεματοποίησης, συνειδητοποίησης και πολυαισθητηριακής έκφρασης στο θεατροπαιδαγωγικό εργαστήρι» (σ. 357), για να συνεχίσει διαπιστώνοντας πως «η συνειδητοποίηση, οπτικοποίηση και συμβολική παρουσίαση των αντιφάσεων μας συμβαίνει σε ένα ασφαλές πλαίσιο, όπου ο παίχτης μπορεί ελεύθερα να καταθέτει τις δικές του προτάσεις επίλυσης ενός προβλήματος και να δοκιμάζει την επίδρασή τους» (σ. 357).

Στο πεδίο της θεατροπαιδαγωγικής βρίσκουν πρόσφορο έδαφος αρκετές παιδαγωγικές, θεατρικές και θεατροπαιδαγωγικές σχολές που έχουν εμποτίσει το πρόγραμμα «κι αν ήσουν εσύ;» και καλύπτουν μια ευρεία γκάμα προσεγγίσεων που συνδυάζονται αρμονικά: ξεκινώντας από την έμφυτη γλώσσα του παιδιού που εκφράζεται μέσα από το θέατρο/δράμα (Slade, 1967), επικεντρώνοντας στην κριτική

παιδαγωγική του Freire (1972), συμφωνώντας με την πρόταση του Gardner (1983) για τις πολλαπλές νοημοσύνες, συνδυάζοντας τις πολιτικές προσεγγίσεις και τις αισθητικές επιλογές του Augusto Boal (1979), και φτάνοντας σε ένα χρήσιμο σχήμα δραστηριοτήτων κατά τις αρχές του βρετανικού Εκπαιδευτικού Δράματος (Somers, 1994). Οι αρχές αυτές διέπουν το «κι αν ήσουν εσύ;» σε όλα του τα επίπεδα, από τη δομή και την ανάπτυξη των δράσεών του, μέχρι το περιεχόμενο των επιμορφώσεων και των σχολικών παρεμβάσεων που πραγματοποιεί.

Στόχοι

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω παραδοχές, το πρόγραμμα «κι αν ήσουν εσύ;» θεωρεί κατ' αρχάς τον εκπαιδευτικό βασικό σύμμαχο, και σκοπεύει και στη δική του καλλιέργεια ως επαγγελματία. Προκειμένου ο εκπαιδευτικός να αναπτύξει όλες τις παραπάνω αρχές και να είναι διαπολιτισμικά ικανός, φέρνοντας έτσι πολλαπλά οφέλη στις μαθητικές ομάδες με τις οποίες δουλεύει, το πρόγραμμα στοχεύει στη δική του ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση. Με τον τρόπο αυτό ο εκπαιδευτικός από συμμετέχων σε ένα αρχικό σεμινάριο μετατρέπεται σταδιακά σε βασικό συντελεστή του προγράμματος.

Σε δεύτερο επίπεδο, το πρόγραμμα στοχεύει σε υποβοηθητικές παρεμβάσεις και υποστήριξη σε μαθητικές ομάδες που είτε επεξεργάζονται ήδη θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή ζητημάτων που άπτονται του προσφυγικού, είτε επιθυμούν να ενταχθούν στο δίκτυο σχολείων που εποπτεύει. Πιο συγκεκριμένα, το «κι αν ήσουν εσύ;» στοχεύει:

- α) στην ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών και μαθητών/ριών στα ανθρώπινα δικαιώματα και σε θέματα προσφύγων μέσα από επιμορφωτικά σεμινάρια και εργαστήρια,
- β) στη στήριξη σχολείων και εκπαιδευτικών που υλοποιούν ανάλογα προγράμματα με βιωματικές τεχνικές διδασκαλίας και αξιοποίηση τεχνικών θεάτρου, θεατρικού παιχνιδιού και εκπαιδευτικού δράματος και
- γ) στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση τοπικών κοινοτήτων, ιδιαίτερα εκείνων που επηρεάζονται άμεσα από τη σημερινή κατάσταση του προσφυγικού ζητήματος, με ανοιχτές δράσεις των σχολείων τους.

Όσον αφορά την εξυπηρέτηση των βασικών στόχων του προγράμματος, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως η κατάσταση της προσφυγικής κρίσης στην Ελλάδα μπορεί να χαρακτηριστεί ως εν εξελίξει, με συνθήκες και που συνεχώς αλλάζουν τόσο για τους προσφυγικούς πληθυσμούς, όσο και για τη χώρα μας ως χώρα υποδοχής. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- το τεράστιο προσφυγικό κύμα που εμφανίστηκε ήδη από την άνοιξη του 2015, από τη μεριά κυρίως του Αιγαίου, για την αντιμετώπιση του οποίου συνέτρεξαν με διαφορετικές ταχύτητες αντανakλαστικών: μεμονωμένοι πολίτες και άτυπες ομάδες πολιτών σε αλληλεγγύη, τοπικές συλλογικότητες, ελληνικές και διεθνείς Μ.Κ.Ο., Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, κρατικός μηχανισμός·

- η κοινή δήλωση μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας το Μάρτιο 2016⁴, που άλλαξε τα δεδομένα στην κατάσταση των συνόρων σε Ευρωπαϊκές χώρες του λεγόμενου Βαλκανικού δρόμου. Ως αποτέλεσμα, οι παρόντες προσφυγικοί πληθυσμοί εγκλωβίστηκαν εντός συνόρων και η Ελλάδα από χώρα-πέρασμα μετατράπηκε σε χώρα φιλοξενίας. Συνακόλουθα, ο μεγαλύτερος αριθμός των προσφύγων πέρασε μέσα σε λίγες μέρες από τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου στην ενδοχώρα, έχοντας εντελώς διαφορετικές άμεσες ανάγκες (διαβίωσης, αιτήματος ασύλου, εκπαίδευσης κ.λπ.) από τις μέχρι τότε, που έπρεπε να καλυφτούν·

- η συγκρότηση από μεριάς του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, μιας επιστημονικής επιτροπής «για τη στήριξη των παιδιών των προσφύγων», η οποία σύμφωνα με τον τότε υπουργό, Νίκο Φίλη, διαμόρφωσε ειδικό πόρισμα με προτάσεις τον Μάιο του 2016⁵: «Το σχέδιο του Υπουργείου Παιδείας για την εκπαίδευση των προσφυγόπουλων, [...] βασίζεται στις προτάσεις της Επιστημονικής Επιτροπής και διαμορφώθηκε σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης (Μεταναστευτικής Πολιτικής)»⁶.

- η Κοινή Υπουργική Απόφαση με αριθμ. 152360/ΓΔ4 (ΦΕΚ 3049/23-09-2016, τχ. Β΄) «Ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία, συντονισμός και πρόγραμμα εκπαίδευσης των Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων (Δ.Υ.Ε.Π.), κριτήρια και διαδικασία στελέχωσης των εν λόγω δομών», για το μεταβατικό στάδιο φοίτησης προσφύγων στα σχολεία και τις δομές υποδοχής εκπαίδευσης προσφύγων τη σχολική χρονιά 2016-7·

- η Υπουργική Απόφαση με αριθμ. 131024/Δ1 (ΦΕΚ 2687/29-08-2016, τχ. Β΄) «Ρυθμίσεις Ζωνών Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας (Ζ.Ε.Π.) - Ίδρυση Τάξεων Υποδοχής Ζ.Ε.Π., Ενισχυτικών Φροντιστηριακών Τμημάτων Ζ.Ε.Π. και Δομών Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων Ζ.Ε.Π. (Δ.Υ.Ε.Π. ΖΕΠ) σε σχολικές μονάδες Π.Ε.» για την ενίσχυση της εκπαίδευσης των προσφύγων στα δημοτικά σχολεία·

- οι εγκύκλιοι του ΥΠ.Π.Ε.Θ. αναφορικά με τις εγγραφές αλλοδαπών μαθητών/ριών σε σχολικές μονάδες Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με αρ. πρ. 108457/Δ2/4-7-2016 και Φ1/143733/Δ2/7-9-2016 για τη σχολική χρονιά 2016-7·

- η παρουσίαση του νέου προγράμματος εγκατάστασης αιτούντων ασύλου, από τον υπουργό Μεταναστευτικής Πολιτικής Γ. Μουζάλα στην Περιφερειακή Ένωση Δήμων Κεντρικής Μακεδονίας στη Θεσσαλονίκη, όπου ανακοινώνει το σταδιακό κλείσιμο των camps και την αντικατάστασή τους με διαμερίσματα, με τη συνεργασία δήμων ανά τη χώρα, ενώ αναφέρει ρητά ότι από την 1η Μαΐου 2017 καταργήθηκαν τα συσσίτια και δίνονται μετρητά στα επωφελούμενα άτομα⁷.

⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης: Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 2016: Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016. Ανακτήθηκε στις 7/11/2017 από <http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

⁵ Ανακτήθηκε στις 7/11/2017 από https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Prosfygon_YPPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf

⁶ Νίκος Φίλης, γραπτή απάντηση στην ερώτηση με αριθμό 8428/21-9-2016, την οποία κατέθεσε ο Βουλευτής κ. Βασίλειος Κικίλιας. Ανακτήθηκε στις 7/11/2017 από <https://www.minedu.gov.gr/prosf-ekpaideusi-m/24635-19-10-16-o-nikos-filis-gia-tin-ekpaidefsi-ton-paidion-ton-prosfygon-2>

⁷ Γιάννης Μουζάλας, για το κλείσιμο των camps και το πρόγραμμα στέγασης και μετρητών. Ανακτήθηκε στις 7/11/2017 από <http://www.stokokino.gr/article/100000000058541/G-Mouzalas-Katargoume-ta-camps-me-nees-theseis-filoksenias-se-diamerismata>

- η παρουσίαση των δράσεων για την ένταξη των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση και σε περίπου 1.000 σχολεία τη σχολική χρονιά 2017-8, από τον αναπληρωτή Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Γ. Αγγελόπουλο⁸.

Καθώς η κατάσταση είναι τόσο ρευστή και μεταβαλλόμενη, οι δύο φορείς υλοποίησης ενός προγράμματος ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης καλούνται συνεχώς να υιοθετούν μια ευελιξία τόσο στην ιεράρχηση των στόχων και των περιοχών στις οποίες έχουν παρουσία, όσο και στον σχεδιασμό και το περιεχόμενο των προσφερόμενων δράσεων. Βασική αλλαγή στους στόχους των συνδιοργανωτών φορέων από την άνοιξη του 2016 και εξής, θα μπορούσε να θεωρηθεί το πέρασμα από μια προσπάθεια γενικότερης ενημέρωσης γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα και της ιδιότητας του/της πρόσφυγα, που είχε υιοθετηθεί στις αρχές υλοποίησης, στη συνύπαρξη, σε βάθος χρόνου, πληθυσμών με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Καθώς οι πληθυσμοί του σημερινού προσφυγικού κύματος στη χώρα εντάσσονται σταδιακά, όλο και πιο οργανικά, στον κοινωνικό ιστό, μέσα από συντεταγμένες ενέργειες σε επίπεδο κράτους (π.χ. πρόγραμμα ESTIA⁹), πρόθεση του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων είναι οι ανήλικοι/ες πρόσφυγες να φοιτούν πλέον στα ελληνικά σχολεία με μια μεγαλύτερη σταθερότητα. Αυτό οδηγεί σε μια νέα συνθήκη όπου τα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί θεσμοί καλούνται να υιοθετούν διαπολιτισμικές προσεγγίσεις στην εκπαίδευση και να στοχεύουν στη συμπερίληψη της ετερότητας σε όλα τα επίπεδα. Με το «κι αν ήσουν εσύ;» γίνεται μια προσπάθεια οι εκπαιδευτικοί, τα στελέχη εκπαίδευσης, τα μέλη οργανώσεων και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που εργάζονται με προσφυγικούς πληθυσμούς, κυρίως ανηλικών προσφύγων, να ενημερώνονται για τις τρέχουσες εξελίξεις και να εμπλουτίζουν την εργαλειοθήκη τους από παιδαγωγικές αρχές και προσεγγίσεις, τεχνικές και εργαλεία χρήσιμα στη δουλειά τους, με τελικό αποδέκτη τους/τις μαθητές/ριες.

Η δομή του προγράμματος «κι αν ήσουν εσύ;»

Η ομάδα υλοποίησης

Τον Φεβρουάριο του 2015 το πρόγραμμα «κι αν ήσουν εσύ;» ξεκίνησε με ορίζοντα ενός ημερολογιακού έτους, με συντονιστές και κύριους επιμορφωτές 2 άτομα από το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, και με την υποστήριξη άλλων 2 ατόμων από τον τομέα Ενημέρωσης και Επικοινωνίας της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Εξ αρχής, η στρατηγική που ακολουθήθηκε ήταν η σταδιακή ανάπτυξη και εκπαίδευση μιας μεγαλύτερης ομάδας επιμορφωτών/ριών και εμπυχωτών/ριών, σε διάφορες πόλεις, συνεχώς διευρυνόμενης, προκειμένου να καλύπτονται ολοένα και περισσότερες ανάγκες σε εκπαιδευτικούς και σχολεία (αριθμητικά, γεωγραφικά). Έτσι, παράλληλα με τα σεμινάρια εκπαιδευτικών και τα εργαστήρια σε μαθητές/ριες, κλήθηκε ομάδα επιμορφωτών/ριών και εμπυχωτών/ριών του Δικτύου, ήδη έμπειρων, να εκπαιδευτεί και να προετοιμαστεί κατάλληλα ώστε σταδιακά να ενταχθεί στο πρόγραμμα. Το 2015 στόχος ήταν να επιμορφωθούν 175 εκπαιδευτικοί σε 4 πόλεις, μέσα από 7 σεμινάρια βιωματικής μάθησης και

8 Γ. Αγγελόπουλος, Γ.Γ. Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων: «Στόχος η ένταξη όλων των προσφυγόπουλων στο σχολείο κατά το σχολικό έτος 2017-2018». Ανακτήθηκε στις 5/11/2017 από <https://government.gov.gr/stochos-entaxi-olon-ton-prosfigopoulon-sto-scholio-kata-to-scholiko-etos-2017-2018/>
9 <http://estia.unhcr.gr/>

εκπαιδευτικού δράματος, καθώς και να δικτυωθούν 20 σχολεία. Πολύ γρήγορα φάνηκε πως ο στόχος αυτός βρισκόταν πολύ μακριά από τις πραγματικές ανάγκες, αριθμητικά. Έτσι, το 2016 οι ανθρώπινοι πόροι του «κι αν ήσουν εσύ;» πολλαπλασιάστηκαν: πέρα από την ομάδα υλοποίησης (γενικός συντονιστής, γενική διαχειρίστρια, γραμματεία), δημιουργήθηκαν 4 περιφέρειες διαχείρισης (Βόρεια Ελλάδα, Κεντρική Ελλάδα, Δυτική Ελλάδα-νησιά Ιονίου, Νότια Ελλάδα-νησιά Αιγαίου) που συντονίζονται μέχρι σήμερα από βασικούς/ές επιμορφωτές/ριες. Οι περιφερειακοί αυτοί διαχειριστές/ριες οργανώνουν δράσεις στις περιοχές επίβλεψής τους, αλλά πολλαπλασιάζουν και τις ομάδες των επιμορφωτών/ριών τους εκπαιδεύοντας συνεχώς νέους/ες συνεργάτες/ριες. Από τις αρχές του 2017 αναλαμβάνουν επίσης τη συστηματική δικτύωση και σε νέες περιοχές και τη δημιουργία τοπικών συντονιστικών ομάδων στις περιφέρειές τους, εμφανίζοντας σταθερή παρουσία του προγράμματος σήμερα σε περισσότερες από 15 πόλεις. Οι αυξημένες ανάγκες επίβλεψης της πορείας εκπαίδευσης και ενημέρωσης όλων των συνεργατών/ριών του προγράμματος οδήγησε στον ορισμό Συμβούλου του προγράμματος, υπεύθυνης για το περιεχόμενο των επιμορφωτικών δράσεων και της εκπαίδευσης των στελεχών του, ενώ από το 2017 επιστρατεύτηκε και ειδική Αξιολογήτρια για τη συστηματοποίηση των ευρημάτων και τη συστηματική καταγραφή ποιοτικών στοιχείων.

Το πρόγραμμα σε αριθμούς

Μέχρι τον Ιούνιο του 2017, όπου και υπάρχουν συγκεντρωμένα στοιχεία, το «κι αν ήσουν εσύ;» έχει αγγίξει με τις δράσεις του 45 περίπου πόλεις στην Ελλάδα, ενώ έχει παρουσιάσει εργαστήρια και στο εξωτερικό. Με μια γρήγορη επισκόπηση θα μπορούσαμε κατά ημερολογιακό έτος να αναφέρουμε αριθμούς επωφελούμενων ενηλίκων (εκπαιδευτικών, στελεχών εκπαίδευσης, στελεχών ΜΚΟ, συντονιστών/ριών ομάδων κ.λπ.), μαθητών/ριών και σχολείων. Έτσι για το έτος 2015 επιμορφώθηκαν 307 εκπαιδευτικοί, ενώ με το σύνολο των δράσεων επωφελήθηκαν 26 σχολεία και 1.235 μαθητές/ριες. Για το 2016 οι αριθμοί ανεβαίνουν κάθετα, καθώς οι επωφελούμενοι/ες μαθητές/ριες ξεπερνούν τους 2.600 από 62 σχολεία της χώρας, ενώ οι εκπαιδευτικοί που επιμορφώνονται ξεπερνούν τους 2.500. Για το πρώτο εξάμηνο του 2017 οι εκπαιδευτικοί που επωφελούνται έχουν ήδη φτάσει τους 2.500, ενώ σε 150 σχολεία το πρόγραμμα αγγίζει πάνω από 5.800 μαθητές/ριες.

Συνεργασίες και δικτύωση

Προκειμένου να πραγματοποιεί τις δράσεις του ανά πόλη, το πρόγραμμα «κι αν ήσουν εσύ;» αξιοποιεί πόρους (υλικούς, ανθρώπινους) από το ήδη υπάρχον δυναμικό των τοπικών κοινοτήτων. Πρώτος σταθμός και βασική αρχή συνεργασίας αποτελούν τα κατά τόπους και διευθύνσεις γραφεία εκπαίδευσης, διά μέσου των υπευθύνων σχολικών δραστηριοτήτων (γραφεία πολιτιστικών θεμάτων, προγραμμάτων αγωγής υγείας, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης) και των σχολικών συμβούλων. Επιπρόσθετα, αναζητούνται πάντα οι συνεργασίες με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως δήμοι, αλλά και συμβουλευτικοί σταθμοί νέων ή και άλλες οργανώσεις που ασχολούνται με συναφή θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τέχνης, τυπικής ή άτυπης μορφής, συλλογικότητες εκπαιδευτικών, οργανώσεις γονέων, καλλιτεχνικοί φορείς, και φυσικά Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο πεδίο. Κάθε φορέας που συνεργάζεται με το πρόγραμμα, ενημερώνει και εμπλουτίζει τόσο το περιεχόμενο του προγράμματος όσο και τις περιοχές ενδιαφέροντός του.

Παράλληλα, αναζητούνται και δομούνται σταθερές σχέσεις με πανεπιστημιακά τμήματα που υπάρχουν στις πόλεις δράσης του προγράμματος. Μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί δράσεις σε συνεργασία με τα Πανεπιστήμια Αθηνών (Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία), Πατρών (Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πελοποννήσου (Τμήματα Θεατρικών Σπουδών και Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής), Θεσσαλίας (Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης), Θεσσαλονίκης (Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Τμήμα Θεάτρου), Αιγαίου (Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Τμήμα Κοινωνιολογίας), και πρόσφατα με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Project PRESS¹⁰). Τα οφέλη από συναντήσεις με πανεπιστήμια είναι πολλαπλά, αφού η συνεργασία μαζί τους είναι πολυεπίπεδη και αμφίδρομη:

- καθηγητές/ριες και διδάσκοντες/ουσες σε τμήματα κοινωνιολογίας, παιδαγωγικών, διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, θεατρικών σπουδών κ.ά., έχουν τη δυνατότητα να συνεργαστούν με ιδιαίτερη εισήγηση στα κεντρικά σεμινάρια επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών·

- καθηγητές/ριες και διδάσκοντες/ουσες σε παιδαγωγικά τμήματα πραγματοποιούν εισηγήσεις, εργαστήρια και κύκλους συζήτησης με τα στελέχη του προγράμματος, σε κύκλους εσωτερικής εκπαίδευσης. Η ομάδα του «κι αν ήσουν εσύ;» συνεχώς ενημερώνεται και καταρτίζεται σε ζητήματα σχετικά με τη θεματολογία του προγράμματος και τις παιδαγωγικές αρχές που το διέπουν·

- οι δράσεις του προγράμματος υλοποιούνται σε ομάδες φοιτητών/ριών από τμήματα θεατρικών σπουδών, παιδαγωγικών, καθηγητικών και άλλων σχολών, στο πλαίσιο παιδαγωγικών μαθημάτων. Σε αρκετές περιπτώσεις φοιτητές/ριες συνεχίζουν μια σταθερή συνεργασία με το πρόγραμμα και το δίκτυο, στο πλαίσιο της πρακτικής τους εξάσκησης. Η συνεργασία αυτή δύναται να συνεχίζεται και μετά την αποφοίτησή τους, με την ένταξή τους στο δυναμικό του «κι αν ήσουν εσύ;» ως μαθητευόμενοι/ες βοηθοί εμπυχωτές/ριες·

- πανεπιστημιακά τμήματα που δέχονται εργαστήρια και σεμινάρια του «κι αν ήσουν εσύ;», αναλαμβάνουν να οργανώσουν περεταίρω δράσεις με τους/τις φοιτητές/ριες τους, στο πλαίσιο του προγράμματος. Ενδεικτικά αναφέρεται η συμμετοχή του τμήματος θεατρικών σπουδών Ναυπλίου σε τοπικό αντιρατσιστικό φεστιβάλ, στο ΣΤ' θεατρολογικό συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στην πόλη, αλλά και στο φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου, την περίοδο άνοιξη-καλοκαίρι 2017, με δρώμενα σχετικά με τη δράση «Μονόλογοι από το Αιγαίο», που δημιουργήθηκαν με έναυσμα σχετικό εργαστήριο που υλοποιήθηκε από στελέχη του προγράμματος στο πλαίσιο του μαθήματος «θέατρο-ντοκουμέντο».

Υλοποίηση

Για το ημερολογιακό έτος 2017 οι άξονες δράσης του «κι αν ήσουν εσύ;» που τέθηκαν ήταν οι παρακάτω:

---

10 Ακρωνύμιο του Provision of Refugee Education and Support Scheme/Πρωτοβουλία Παροχής Εκπαίδευσης και Υποστήριξης στους Πρόσφυγες. Το πρόγραμμα στοχεύει στον σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικών δράσεων και παρεμβάσεων υποστήριξης για τους πρόσφυγες, με έμφαση στην πρωτογενή έρευνα και στην εκπαιδευτική ενδυνάμωση παιδιών και ενηλίκων προσφύγων που διαμένουν στην Ελλάδα. <http://press-project.eap.gr/>

Δράση 1. Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και μελών τοπικής κοινωνίας

Αποτελεί τον βασικό κορμό του προγράμματος και αφορά σε επιμορφωτικά σεμινάρια και εργαστήρια, μικρής (4 ωρών) ή μεγάλης διάρκειας (20 ωρών). Τα σεμινάρια αυτά απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εμπυχωτές/ριες ομάδων, στελέχη τοπικών ανθρωπιστικών οργανώσεων και μέλη της τοπικής κοινωνίας. Πρόκειται για βιωματικά σεμινάρια που βασίζονται σε τεχνικές θεάτρου και εκπαιδευτικού δράματος και σε ανάλογα υλικά του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση και της Ύπατης Αρμοστείας¹¹.

Επιπλέον, το πρόγραμμα παρέχει εξ αποστάσεως συμβουλευτική και υποστήριξη σε εκπαιδευτικούς που υλοποιούν δράσεις στο πλαίσιο του προγράμματος, στους οποίους δεν μπορεί να προσφερθεί βοήθεια με φυσική παρουσία κάποιου συνεργάτη/ριας, για τα επόμενά τους βήματα με την ομάδα τους.

ΔΡΑΣΗ 2. Παρεμβάσεις σε σχολεία και εργαστήρια με μαθητές

(α) Δίκτυο Σχολείων 'κι αν ήσουν εσύ;': πρόκειται για συνεργασία εκπαιδευτικών και θεατροπαιδαγωγών για την περεταίρω υποστήριξη των εκπαιδευτικών που επιμορφώθηκαν και υλοποιούν προγράμματα συναφή με το θέμα με τους/τις μαθητές/ριές τους. Η παρουσία του/της θεατροπαιδαγωγού στην ομάδα είναι υποβοηθητική και δεν υποκαθιστά τον ρόλο του/της εκπαιδευτικού. Πραγματοποιούνται 4 τέτοιες επισκέψεις με στόχο την εφαρμογή τεχνικών που εξετάστηκαν στα επιμορφωτικά σεμινάρια και την αξιολόγησή τους από τους/τις μαθητές/ριες. Οι μαθητικές ομάδες που εντάσσονται στο δίκτυο σχολείων του προγράμματος ενθαρρύνονται να ολοκληρώνουν τον κύκλο των εργασιών τους με μια δράση διάχυσης σε έναν ευρύτερο κύκλο ανθρώπων (βλ. 2γ).

(β) Αυτοτελή Εργαστήρια για μαθητές/ριες και παρουσίαση εκπαιδευτικού υλικού: αφορά επισκέψεις θεατροπαιδαγωγών σε σχολεία και αυτοτελή δίωρα εργαστήρια με μαθητές/ριες, με σκοπό την επεξεργασία ή παρουσίαση (δραματοποίηση) σχετικού εκπαιδευτικού υλικού του προγράμματος. Ενδεικτικά αναφέρονται: το *Σκληρό Καρύδι-εργαστήρι δημιουργικής γραφής*, βασισμένο σε λογοτεχνικό κείμενο της Ελένης Σβωρώνου, τα *Περάσματα, ένα παιχνίδι προσομοίωσης* για το ταξίδι των ανθρώπων που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους βίαια μέχρι την πρώτη χώρα υποδοχής, η *Πολύχρωμη Μετανάστευση της Πεταλούδας*, παράσταση θεάτρου Forum, *Μονόλογοι από το Αιγαίο – εργαστήρι δραματοποίησης*, βασισμένο σε γραπτές μαρτυρίες ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων, *Συμβίωση*, βασισμένο στο εκπαιδευτικό υλικό της Ύπατης Αρμοστείας, κ.ά.

(γ) Ημέρες Σχολικής Δράσης/Φεστιβάλ κατά τις οποίες μαθητές/ριες των σχολείων των παραπάνω δικτύων ενθαρρύνονται να παρουσιάζουν τη δουλειά τους

¹¹ Ενδεικτικά αναφέρονται: *Δραστηριότητες βιωματικής μάθησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και στα δικαιώματα των προσφύγων* (Νομικού, Ορφανίδου, & Χολέβα, 2014). *Δεν είναι μόνο αριθμοί* (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης & Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες [IOM & UNHCR], 2009). *Περάσματα. Ένα παιχνίδι ευαισθητοποίησης για τη ζωή των προσφύγων* (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 2013). *Εσύ όπως κι Εγώ – εξερευνώντας τη διαφορετικότητα μέσα από το θέατρο* (Χολέβα, 2010). *Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα με τεχνικές θεάτρου φόρουμ για την πρόληψη και την κοινωνική ενσωμάτωση* (Γκόβας & Ζώνιου, 2010). Αναλυτικότερες πληροφορίες και υλικό στους ιστότοπους του «κι αν ήσουν εσύ;»: <https://www.humanrights.theatroedu.gr/yliko>, του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση: <http://www.theatroedu.gr/> (εκδόσεις και χρήσιμο υλικό), καθώς και της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (εκπαίδευση): <https://www.unhcr.gr/ekpaideysi/ekpaideytiko-yliko.html>

ή/και εμπλέκουν ολόκληρες σχολικές ή/και τοπικές κοινότητες: μια διπλανή τάξη, η μαθητική κοινότητα του σχολείου, μια ανοιχτή δράση στην πόλη ή δημιουργία ενός ολόκληρου μαθητικού, διασχολικού φεστιβάλ. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση της παρουσίασης του «Σκληρού Καρυδιού» σε σχολεία του Αιγίου, τα οποία αποφάσισαν να δημιουργήσουν ομότιτλο φεστιβάλ με τη συμμετοχή 6 σχολείων και 114 μαθητών/ριών τον Μάιο του 2017.

ΔΡΑΣΗ 3. Εκπαίδευση νέων εμπυχωτών/ριών και τοπικών συνεργατών/ριών και σεμινάρια ανατροφοδότησης στελεχών για τις ανάγκες του προγράμματος

Στη δράση αυτή συμπεριλαμβάνονται συναντήσεις εκπαίδευσης, ενημέρωσης και επιμόρφωσης νέων αλλά και παλιών συνεργατών/ριών του προγράμματος. Η θεματολογία της κάθε συνάντησης μπορεί να κινείται σε παιδαγωγικές προσεγγίσεις, ζητήματα εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα, νομικές διαστάσεις, ενημέρωση γύρω από τρέχοντα θέματα πολιτικής, εκπαιδευτικής ή κοινωνικής προτεραιότητας. Ακόμη, ομάδες εμπυχωτών ανά πόλη εκπαιδεύονται σε γενικές τεχνικές εμπύχωσης ή και ειδικότερα στη χρήση εκπαιδευτικού υλικού του προγράμματος ή πάνω σε συγκεκριμένα εργαστήρια που έχουν δημιουργηθεί για τις ανάγκες του. Έτσι για παράδειγμα, ένας/μία συνεργάτης/ίδα από τη μια πόλη της Ελλάδας που καταρτίζει ένα εργαστήρι για το νηπιαγωγείο διάρκειας 2 ωρών για το «κι αν ήσουν εσύ;», το διδάσκει σε ομάδες άλλων πόλεων, προκειμένου το εργαστήρι αυτό να προσφέρεται κι αλλού.

Η εκπαίδευση νέων συνεργατών/ριών αποτελεί μια δράση που δεν έχει συγκεκριμένη ημερομηνία λήξης. Οι συνεργάτες/ιδες επιμορφωτές/ριες και εμπυχωτές/ριες του προγράμματος καλούνται για εκπαίδευση και πιστοποίηση στις δράσεις του συνεχώς, ανεξάρτητα από την πρότερη εμπειρία τους. Με τον τρόπο αυτό το πρόγραμμα εξασφαλίζει την καλλιέργεια μιας κουλτούρας ομάδας με αμοιβαίο σεβασμό στα μέλη της, που συνεχώς ενημερώνεται και ανταλλάζει πρακτικές.

ΔΡΑΣΗ 4. Διαδραστικές παραστάσεις

Στη δράση αυτή συμπεριλαμβάνεται η δημιουργία διαδραστικών παραστάσεων θεάτρου, και η υλοποίησή τους σε σχολεία και τοπικές κοινότητες. Στο επίκεντρο αυτής της δράσης βρίσκεται η παράσταση *Η πολύχρωμη μετανάστευση της πεταλούδας*, που δημιουργήθηκε από τα τέλη του 2016. Στην *Πεταλούδα*, η Ηλέκτρα, μια μαθήτρια λυκείου γνωρίζει τη Ράμα, η οποία προσπαθεί να γραφτεί στο σχολείο της. Ο σύλλογος γονέων έχει αντιδράσει με το ενδεχόμενο φοίτησης προσφύγων σε αυτό, ο σύλλογος διδασκόντων βρίσκεται σε αμηχανία, οι γονείς της Ηλέκτρας δεν την βοηθούν ενώ οι φίλοι της, της γυρνούν την πλάτη. Τι μπορεί να κάνει διαφορετικά;

Πρόκειται για το μοντέλο θεάτρου forum, που πρότεινε ο Augusto Boal: «βασίζεται σε μια σύντομη αυτοσχέδια θεατρική σκηνή, τη 'σκηνή πρότυπο', η οποία συνδέεται με ένα ευρύτερο κοινωνικό πρόβλημα και παριστάνει μια άλυτη σύγκρουση, μια καταπίεση ή ένα αδιέξοδο [...] ο 'πρωταγωνιστής' υπόκειται σε μια καταπίεση, την οποία θα ήθελε να αποτρέψει αλλά διαπράττει λάθη και στο τέλος επικρατεί η αδικία» (Γκόβας & Ζώνιου, 2010, σ. 13). Η παράσταση παίζεται δεύτερη φορά με την οδηγία στους θεατές να φωνάζουν STOP και να σταματάνε τη δράση όταν βλέπουν μια κατά τη γνώμη τους λάθος ενέργεια του/της πρωταγωνιστή/ριας. Εν συνεχεία καλούνται στη

σκηνή αυτοπροσώπως, ώστε να πάρουν τη θέση του ήρωα και να προσπαθήσουν να εφαρμόσουν τη στρατηγική που προτείνουν. Με τον τρόπο αυτό το κοινό έμπρακτα διερευνά συλλογικά απαντήσεις στα ερωτήματα που τίθενται στη σκηνή (Santos, 2015, σ. 37).

ΔΡΑΣΗ 5. Μονόλογοι από το Αιγαίο

(Δίκτυο σχολείων, Διεθνής Ημέρα Δράσης & Φεστιβάλ)

Την άνοιξη του 2016 πραγματοποιήθηκαν σειρές θεατρικών εργαστηρίων με δύο ομάδες ανήλικων προσφύγων που έφτασαν στη χώρα μας ασυνόδευτοι. Οι έφηβοι αυτοί¹² φιλοξενούνταν σε ξενώνες της ΣΤΕΓΗΣ PLUS και στα εργαστήρια στα οποία συμμετείχαν έπαιζαν με τεχνικές θεάτρου, εκπαιδευτικού δράματος, θεάτρου με σκιές, ψυχοδράματος, δημιουργικής γραφής. Στόχος ήταν να προκύψουν κείμενα-μαρτυρίες που να καταγράφουν όχι μόνο το ταξίδι τους αλλά και τα όνειρά τους, τους φόβους τους, τις επιθυμίες τους, και τα κείμενα αυτά να ταξιδέψουν στον κόσμο. Η έκδοση αυτών των 28 μαρτυριών σε ελληνικά και αγγλικά παρέχεται ελεύθερα και δωρεάν σε ηλεκτρονική και έντυπη μορφή¹³.

Με ανοιχτή πρόσκληση παράλληλων δράσεων διεθνώς, το Δίκτυο όρισε την 21^η Μαρτίου 2017 ως Ημέρα Διεθνούς Δράσης «Μονόλογοι από το Αιγαίο» και κάλεσε μαθητικές και εκπαιδευτικές κοινότητες ανά τον κόσμο να χρησιμοποιήσουν αυτά τα κείμενα για να οργανώσουν δράσεις, παραστάσεις, δρώμενα. Η επιλογή της ημέρας δεν έγινε τυχαία, αφού συμπίπτει με την Παγκόσμια Ημέρα για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων που έχει οριστεί από τον ΟΗΕ.

Εξήντα εννέα σχολεία του Δικτύου «κι αν ήσουν εσύ;» εντάχθηκαν σε αυτή τη δράση και συμμετείχαν σε 7 φεστιβάλ μαθητικής δημιουργίας, με συμμετοχή από 14 περίπου πόλεις της Ελλάδας, ενώνοντας τις φωνές τους με στόχο την ευαισθητοποίηση γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα και το προσφυγικό ζήτημα. Στα φεστιβάλ αυτά συνεργάστηκαν πάνω από 1.100 μαθητές/ριες, με περισσότερους από 100 εκπαιδευτικούς και εμψυχωτές/ριες. Στην ιστοσελίδα που δημιουργήθηκε ειδικά για τη δράση¹⁴ αυτή έχουν αναρτηθεί φωτογραφίες και οπτικοακουστικό υλικό τόσο από τα φεστιβάλ αυτά, όσο και από ανταποκρίσεις σχολείων ή άλλων φορέων του εξωτερικού, που κάθε τόσο επικοινωνούν με το πρόγραμμα και αναφέρουν τις δράσεις που έκαναν σχετικά.

ΔΡΑΣΗ 6. «Μαζί»

Στο πεδίο αυτό υποστηρίζονται δράσεις συνεργασίας και συν-δημιουργίας τοπικού και προσφυγικού πληθυσμού με έμφαση στα παιδιά και τα νεαρά άτομα. Στόχος της δράσης είναι μια ουσιαστική διαπολιτισμική ανταλλαγή και αλληλεπίδραση, πέρα από μια πρώτη, ευχάριστη γνωριμία. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το κοινό εργαστήριο animation στο οποίο συμμετείχαν παιδιά από camp με μαθητές/ριες από το δίκτυο σχολείων του «κι αν ήσουν εσύ;». Στην πρώτη φάση τα παιδιά του camp επισκέπτονται τους/τις μαθητές/ριες στο σχολείο τους ένα Σάββατο για κοινό θεατρικό

¹² Οι ομάδες ανήλικων προσφύγων αποτελούνταν αποκλειστικά από αγόρια, που διέμεναν σε δομές φιλοξενίας στην Αθήνα και την Πάτρα.

¹³ <https://www.aegeanmonologues.theatroedu.gr/biblio>

¹⁴ www.aegeanmonologues.theatroedu.gr

εργαστήρι και για την προεργασία των βίντεο. Ακολουθεί το μοντάζ από ειδικό και σε επόμενη φάση οι μαθητές/ριες του σχολείου επισκέπτονται το camp, συμμετέχουν μαζί με τους/τις φίλους/ες τους σε δραστηριότητες και όλοι μαζί παρακολουθούν τα βίντεο που παρήγαγαν.

ΔΡΑΣΗ 7: Μαθητικός Διαγωνισμός

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, σε συνεργασία με άλλους φορείς, διοργανώνει μαθητικό διαγωνισμό από το 1994. Σκοπός είναι να δοθεί η ευκαιρία στους/τις μαθητές/ριες να γνωρίσουν και να ευαισθητοποιηθούν γύρω από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες, να συνειδητοποιήσουν τις ιδιαίτερες δυσκολίες που συναντούν στις φάσεις του εκπατρισμού, της φιλοξενίας τους σε κάποια άλλη χώρα και, ενδεχομένως, της επιστροφής τους. Μαθητές/ριες από όλα τα σχολεία της χώρας μπορούν να λάβουν μέρος με τις δημιουργίες τους, ατομικά ή ομαδικά. Για τη φετινή χρονιά (2017) ο τίτλος του διαγωνισμού είναι «Υπάρχουμε μαζί»:

Πίσω από κάθε άνδρα, γυναίκα και παιδί πρόσφυγα βρίσκονται άνθρωποι με ξεχωριστά ταλέντα και ικανότητες, όπως όλοι μας. Είναι δάσκαλοι, μηχανικοί, μάγειρες, καλλιτέχνες, φοιτητές, γείτονες, συμμαθητές μας στο σχολείο. Αυτό που μας ενώνει και μας φέρνει «μαζί» είναι ότι όλοι έχουμε ελπίδες και όνειρα για το μέλλον μας. Και όλοι έχουμε ανάγκη να μένουμε κάπου με ασφάλεια, να μπορούμε να αναπτύξουμε τις δεξιότητες και τα ταλέντα μας μέσα από το σχολείο και την εργασία μας, να μπορούμε να συνεισφέρουμε θετικά στην κοινωνία στην οποία ζούμε και ανήκουμε.¹⁵

Οι μαθητές/ριες συμμετέχουν σ' αυτή τη δράση με δημιουργική γραφή, κολλάζ, ζωγραφική, κόμικς, φωτογραφία, βίντεο, αφίσα, ατομικά ή ομαδικά, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του διαγωνισμού, ενώ οι εκπαιδευτικοί ενισχύονται με υποστηρικτικό υλικό και πηγές προς αξιοποίηση, στην επεξεργασία και προετοιμασία του θέματος με τους/τις μαθητές/ριές τους.

Πέρα από τις παραπάνω παράλληλες δράσεις, το πρόγραμμα «κι αν ήσουν εσύ;» ενδιαφέρεται για τη συνεχή ενδυνάμωση μιας κοινότητας αλληλοϋποστήριξης μεταξύ ανθρώπων, ομάδων και πόλεων. Έτσι συγκεντρώνει και διαθέτει εκπαιδευτικό υλικό στους εκπαιδευτικούς (οδηγοί, εγχειρίδια με ασκήσεις και δραστηριότητες κ.ά.) σε ηλεκτρονική μορφή, μέσα από την ιστοσελίδα του. Επιπλέον, ενθαρρύνει όλους/ες τους/τις επιμορφούμενους/ες που δοκίμασαν ή εφάρμοσαν ένα εργαλείο/μια θεατροπαιδαγωγική πρακτική στην τάξη τους, να το καταγράψουν και να το μοιράζονται με τους/τις συναδέλφους/ισσές τους, αναρτώντας το σε σχετικό δεσμό της ιστοσελίδας του¹⁶. Ακόμη, το πρόγραμμα ζητά από τους/τις επιμορφούμενους/ες να συμπληρώνουν τη λίστα του με τις προτεινόμενες πηγές σε έντυπο, ηλεκτρονικό και οπτικοακουστικό υλικό που βρίσκεται διαθέσιμο στο διαδίκτυο.

Τέλος, μέλημα του προγράμματος είναι και η διάχυση των δράσεων και των αποτελεσμάτων του. Αναπόσπαστο κομμάτι του λοιπόν είναι να καθιστά ορατές τις καλές πρακτικές των εμπλεκόμενων του και να διαχέει αποτελέσματα και

¹⁵ <http://www.unhcr.gr/ekpaideysi/mathitiko-diagonismo/mathitikos-diagonismos-2017.html>

¹⁶ www.humanrights.theatroedu.gr/vliko

συμπεράσματα στην ευρύτερη κοινότητα, μέσα από συμμετοχή σε ημερίδες, συνέδρια, δημοσιεύσεις, συμμετοχές σε φεστιβάλ, ανοιχτά εργαστήρια στην πόλη.

Έλεγχος και αξιολόγηση

Καθώς το πρόγραμμα βρίσκεται σε διαρκή υλοποίηση, η έννοια της τελικής αξιολόγησης δεν είναι εφικτή. Παρόλα αυτά θα πρέπει να σημειωθεί πως όλες οι δράσεις του υπόκεινται σε πλήθος ελέγχων, αξιολογήσεων και επανασχεδιασμών. Ενδεικτικά αναφέρονται τριμηνιαίοι έλεγχοι των δύο φορέων συνδιοργάνωσης στα ποσοτικά δεδομένα (αριθμοί δράσεων που πραγματοποιήθηκαν, γεωγραφική διασπορά, αριθμοί επωφελούμενων ενηλίκων και μαθητών/ριών). Επιπρόσθετα υποβάλλονται για τα διαστήματα αυτά και συμπεράσματα που αφορούν σε ποιοτικά χαρακτηριστικά (περιεχόμενο και αποτελεσματικότητα σεμιναρίων ενηλίκων και εργαστηρίων σε μαθητές/ριες). Όλα τα παραπάνω στοιχεία δίνουν στην ομάδα υλοποίησης μια εικόνα για τις τρέχουσες ανάγκες και για την ιεράρχηση που πρέπει να γίνει το επόμενο διάστημα.

Τα συμπεράσματα βασίζονται σε μια πρώτη επεξεργασία της ανατροφοδότησης που δίνουν οι επωφελούμενοι/ες με το πέρας της δράσης (αξιολογήσεις σεμιναρίων από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, αξιολογήσεις παρεμβάσεων σε μαθητικές κοινότητες από τους/τις μαθητές/ριες και τους/τις εκπαιδευτικούς των ομάδων). Η ανατροφοδότηση λαμβάνεται μέσα από ερωτηματολόγια με ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών και ανοιχτού τύπου ερωτήσεις. Μια πρώτη καταγραφή πρέπει να αποτελέσει το γεγονός πως η πολύ θετική ανταπόκριση και η λεπτομερέστερη καταγραφή αναγκών από τους εκπαιδευτικούς στα ερωτηματολόγια αλλά και στη διατύπωση συχνών προφορικών σχολίων, έχουν οδηγήσει σε πολλαπλασιασμό δράσεων του προγράμματος από το 2015 μέχρι σήμερα, ποιοτικά και ποσοτικά.

Ακόμη, θα πρέπει να αναφερθεί πως στην περίπτωση των εκπαιδευτικών διατυπώνονται πολύ θετικά σχόλια για τη χρησιμότητα της επιμόρφωσης που έλαβαν, για τα εργαλεία και τις τεχνικές βιωματικής μάθησης που δοκίμασαν, και για την ετοιμότητά τους να αναλάβουν δράση με την ομάδα τους μετά το πέρας της επιμόρφωσης. Ταυτόχρονα όμως διατυπώνουν σαφώς πως χρειάζονται περισσότερη και συνεχή επαφή με το αντικείμενο, ακόμα και με τη μορφή εκπαίδευσης. Στο τελευταίο σημείο, τη συνέχιση δηλαδή της επιμόρφωσης, έχει ενδιαφέρον πως φαίνονται να συμφωνούν και οι ίδιοι/ες οι επιμορφωτές/ριες του προγράμματος. Επιπρόσθετα, και οι δυο πλευρές –επιμορφωτές/ριες και εκπαιδευτικοί– συμφωνούν πως θα ήταν χρήσιμη η δημιουργία ενός εγχειριδίου που να συμπεριλαμβάνει υλικό που έχει συγκεντρωθεί στο πλαίσιο του προγράμματος, ως υποστηρικτικό εργαλείο στα χέρια των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στις επιμορφώσεις.

Από τη μεριά τους οι μαθητές/ριες που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, δίνουν πολύ ενδιαφέρουσα ανατροφοδότηση μέσω των ερωτηματολογίων τους. Η παρουσία και η συνεργασία του θεατροπαιδαγωγού με τον εκπαιδευτικό τους σχολιάζεται πολύ θετικά, ενώ αναφέρουν στην πλειονότητά τους ως σημαντικό στοιχείο την ενασχόλησή τους με θέματα κοινωνικά με έναν νέο τρόπο. Σημαντικότερο κρίνεται το στοιχείο της πολύ θετικής εντύπωσης που τους προκαλεί ο νέος ρόλος εμπνευστή/ριας που αναλαμβάνει σταδιακά ο/η εκπαιδευτικός τους.

Αντί επιλόγου

Πέρα από την καταγραφή των πρώτων εντυπώσεων των επωφελούμενων, στους στόχους του προγράμματος είναι να καταγραφεί το ποσοστό των εκπαιδευτικών που αξιοποιούν τελικά κάποια στοιχεία του στην καθημερινή τους πρακτική ή σε προγράμματα που αναλαμβάνουν να εκπονήσουν. Παράλληλα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που ενδυναμώνουν τους/τις εκπαιδευτικούς ώστε να αναλάβουν έναν πιο εμπυχωτικό ρόλο στην επαγγελματική τους δραστηριότητα, όσο και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στην προσπάθειά τους αυτή. Όλα αυτά αποτελούν πρόσφορο πεδίο μιας ενδεδειγμένης και πιο συστηματικής επεξεργασίας και διερεύνησης, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα τόσο για τη χρησιμότητα του θεάτρου στην εκπαίδευση των μαθητών/ριών, όσο και για τον ρόλο που μπορεί αυτό να παίξει στην επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών ως διαπολιτισμικά έτοιμων εμπυχωτών/ριών της ομάδας τους. Μια σειρά από σχετικά ερωτήματα θα αποτελέσει και το επίκεντρο συστηματοποιημένων ερευνητικών ενεργειών από την ομάδα του προγράμματος, στο άμεσο μέλλον.

Βιβλιογραφία

- Άλκηστις. (2008). *Μαύρη αγελάδα - άσπρη αγελάδα. Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και διαπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Τόπος.
- Boal, A. (1979). *Theatre of the oppressed*. London: Pluto Press.
- Boal, A. (2008). Πολιτισμός & εκπαίδευση. *Εκπαίδευση & Θέατρο*, 9, 10-13.
- Γκόβας, Ν. (2001). *Για ένα νεανικό, δημιουργικό θέατρο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γκόβας, Ν., & Ζώνιου, Χ. (Επιμ.) (2010). *Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα με τεχνικές θεάτρου φόρουμ για την πρόληψη και την κοινωνική ενσωμάτωση*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.
- Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (IOM) & Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR). (2009). *Εγχειρίδιο Δασκάλου "Δεν είναι μόνο αριθμοί". Εκπαιδευτικό υλικό για τη μετανάστευση και το άσυλο στην Ευρώπη* (A. Jones, T. Keating, V. Saenen, & A. Roig, Επιμ. πρωτότυπου· Σ. Νάνου & Σ. Κουτσού, Επιμ. ελληνικής έκδοσης). Αθήνα: IOM/UNHCR.
- Freire, P. (1972). *Pedagogy of the oppressed*. England: Penguin Books.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. NY: Basic Books.
- Λενακάκης, Α. (2015). Θεατροπαιδαγωγική και διαπολιτισμικότητα. Στο Κ. Μπίκος & Ε. Ταρατόρη (Επιμ.), *Μελετήματα και ερωτήματα της παιδαγωγικής επιστήμης. Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Δημήτρη Χρ. Χατζηδήμου* (σσ. 347-364). Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Νομικού, Μ., Ορφανίδου, Φ., & Χολέβα, Ν. (2014). *Δραστηριότητες βιωματικής μάθησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και στα δικαιώματα των προσφύγων*. Αθήνα: UNHCR.
- Πάντζου, Χ. (2013). Μετανάστευση και ρατσιστικός λόγος στα Μ.Μ.Ε. Ανακτήθηκε στις 4/12/2017 από <http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-xameni-nifalioitita-metanasteysi-kai-ratsistikos-logos-sta-mme-tis-xr-pantzoy>
- Rolandi-Ricci, M. (1996). Training teachers for intercultural education: The work of the Council of Europe. In Th. Dragonas, A. Frangoudaki, & Ch. Inglessi (Eds.), *Beyond one's own backyard: Intercultural teacher education in Europe*. Athens, Greece: Nissos.

- Santos, B. (2015). Σύγκρουση: το ερώτημα του θεάτρου φόρουμ. *Εκπαίδευση & Θέατρο*, 16, 36-39.
- Slade, P. (1967). *Child drama*. England: University of London Press Ltd.
- Somers, J. (1994). *Drama in the curriculum*. London: Cassell Educational Limited.
- Vandenbroeck, M. (2004). *Με τη ματιά του Γέτι. Η καλλιέργεια του σεβασμού του «άλλου» στην εκπαίδευση*. Αθήνα: νήσος.
- Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (2013). *Περάσματα. Ένα παιχνίδι ευαισθητοποίησης για τη ζωή των προσφύγων* (Ch. Barthélémy-Ruiz, B. Carpiér, & N. Clément, Επιμ. πρωτότυπου· Μ. Τσαμουρά, Τομέας Ενημέρωσης του Γραφείου της Υ.Α. στην Ελλάδα, Μτφρ.). Αθήνα: UNHCR.
- Χολέβα, Ν. (2010). *Εσύ όπως κι εγώ. Εξερευνώντας τη διαφορετικότητα μέσα από το θέατρο*. Αθήνα: Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση.